

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

ZYGMUNT BAUMAN: ELEŞTİREL BİR SOSYOLOJİYE DOĞRU, SAĞDUYU VE KURTULUŞ ÜZERİNE BİR DENEME*

Arif AKBAŞ¹

Öğr. Gör. Dr.

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yıldızeli Meslek Yüksekokulu

E-mail: aakbas@cumhuriyet.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8480-4350

Öz

Bu makalede Polonya asıllı bir entelektüel olan (sosyolog-filozof) Zygmunt Bauman'ın görüşleri ile düşünceleri toplumbilim sosyolojisi bağlamında versthende [yorumlayıcı] yaklaşımla eleştirel bağlamda tartışılacaktır. Bauman, modernite ve postmodernite konusunda oldukça üretken bir yazar ve sosyal teorisyendi. Özellikle postmodern tüketimcilik ve akışkan modernite üzerine özel bir ilgisi ve uzmanlığı vardır. Bauman'ın yayınlanmış çalışmaları altmış kitap ve yüzden fazla makaleye dayanmaktadır. Bunların çoğu aralarında küreselleşme, modernlik, postmodernite, tüketimcilik ve ahlakın da bulunduğu bir dizi ortak temayı ele almaktadır. Zygmunt Bauman, moderniteyle ilgili büyük meseleleri hem inandırıcı hem de açıklayıcı bir şekilde ele alabilen ender toplum eleştirmenlerinden biriydi. Culture as Praxis'te (1973) "kültürel praksis" [Pratik, uygulama, aksiyon, amaç vb. anlamlara gelmektedir.] bir kuram haline gelmeden çok önce Batı'da çalışan Bauman, kültürel analizin ne olduğunun ve olabileceğinin envanterini çıkarıyordu. 1976'da yayımlanan Towards a Critical Sociology: An Essay on Common-Sense and Emancipation çalışması Avrupa eleştirel geleneğiyle güçlü bir şekilde bağlantılı bir konumda, daha genel olarak sosyolojik pozitivismeye meydan okumakta kendine yer buluyordu. En azından

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ Sorumlu Yazar: aakbas@cumhuriyet.edu.tr

Atf (APA): Akbaş, A., (2025), Zygmunt Bauman: Eleştirel Bir Sosyolojiye Doğru, Sağduyu ve Kurtuluş Üzerine Bir Deneme, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 17 (1): 27-55.

1970'lerden beri, sosyal bilimler ve beşerî bilimler kendilerini eleştirel disiplinler olarak anlamaya başladılar. Pek çok akademisyen, araştırmalarına eleştirel bir metodoloji uygulamayı, çalışmalarını daha geniş bir kültür ve toplum eleştirisi potansiyelini göz önünde bulundurarak teorileştirmeyi, yayınlarını eleştirel tarzda yazmayı arzulamaktaydı. Bauman da eleştirel sosyolojiye katkı sağlayan en önemli isimlerden birisiydi. İşte bu yüzden Bauman'ın karışık dünyasının toplumbilim sosyolojisi açısından ele alınması oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Zygmunt Bauman, Modernizm, Postmodernizm, Akışkan modernite, Harcanmış hayatlar, Değişim sosyolojisi

Alan Tanımı: Sosyoloji, Felsefe

ZYGMUNT BAUMAN: TOWARDS A CRITICAL SOCIOLOGY, AN ESSAY ON COMMON-SENSE AND EMANCIPATION

Abstract

In this article, the views and thoughts of Zygmunt Bauman, a Polish-born intellectual (sociologist-philosopher), will be discussed in a critical context with a verstandende [interpretive] approach in the context of sociology of sociology. Bauman was a highly prolific writer and social theorist on modernity and postmodernity. He has a special interest and expertise especially on postmodern consumerism and fluid modernity. Bauman's published works are based on sixty books and more than one hundred articles. Most of them deal with a number of common themes, including globalization, modernity, postmodernity, consumerism and Decencies. Zygmunt Bauman was one of the rare critics of society who was able to address the big issues related to modernity in both a convincing and explanatory way. In Culture as Praxis (1973) "cultural praxis" [Practice, practice, action, purpose, etc. it means.] working in the West long before it became a theory, Bauman was taking inventory of what cultural analysis is and can be. His work Towards a Critical Sociology: An Essay on Common-Sense and Emancipation, published in 1976, was strongly connected with the European critical tradition and found itself challenging sociological positivism more generally. Since at least the 1970s, the social sciences and humanities have begun to understand themselves as critical disciplines. Many academics wanted to apply a critical methodology to their research, theorize their work by taking into

account the potential for a broader critique of culture and society, and write their publications in a critical style. Bauman was also one of the most important figures who contributed to critical sociology. That is why it is very important to consider Bauman's mixed world from the point of view of sociological sociology.

Key Words: Zygmunt Bauman, Modernity, Postmodernism, Liquid modernity, Wasted lives, Sociology of change

JEL Codes: A14, B14, B24, D71, Z13

1.GİRİŞ

Bauman'ın İngilizce yayınları, ilk olarak 1960 yılında Polonya'da yayınlanan, İngiliz işçi hareketi ve onun sınıfsal ve toplumsal tabakalaşmayla ilişkisi üzerine bir çalışmadır. 1980'lerin başına kadar sınıfsal ve toplumsal çatışma konusunda yayın yapmaya devam etti. Bu yıllarda yazdığı kitaplar daha sınıfsal anılar niteliğindeki çalışmalardır. Daha sonraki kitapları doğrudan sınıf meselelerine değinmese de, kendisini bir sosyalist olarak tanımlamaya devam etti ve hiçbir zaman Marks'ın görüşlerini reddetmedi. Düşüncelerinde her vakit Neo-Marksist teorisyen Antonio Gramsci ile Neo-Kantçı sosyolog ve filozof Georg Simmel'in etkileri devam etmiştir. (Bauman & Tester, 2013, 10-12) 1980'lerin sonu ve 1990'ların başında Bauman; modernite, bürokrasi, rasyonelite ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi ele alan bir dizi kitap yayınladı. Freud'u takip eden Bauman, Avrupa modernitesini bir değiş tokuş arenası olarak görmeye başlamıştı. Avrupa toplumunun, artan bireysel güvenliğin faydalarını elde etmek için bir düzeyde özgürlükten vazgeçmeyi kabul ettiğini savunmuştur. Bauman, daha sonra "katı" şekilde adlandıracağı modernitenin, bilinmeyenleri ve belirsizlikleri ortadan kaldırmayı içerdiğini savundu. ["Katı olan her şey buharlaşıyor"] (Berman, 2021, 1)

Toplumun doğa üzerindeki kontrolü hiyerarşik bürokrasiyi, kuralları ve düzenlemeleri, kontrolleri ve sınıflandırmayı içermektedir. Bunların hepsi kademeli olarak kişisel güvensizlikleri ortadan kaldırmaya çalıştı ancak insan yaşamını kaotik yönlerini daha tanıdık/ hayali hale getirdi. Daha sonra bir dizi kitapta Bauman, bu tür bir sipariş vermenin asla istenen sonuçları elde etmeyi başaramadığı görüşünü geliştirmeye başladı. Hayat, bilinen ve yönetilebilir kategorilerde organize olabiliyordu. O toplumdaki her zaman yönetilemeyen, ayrılamayan ve kontrol edilemeyen sosyal grupları savunmuştur. Modernite ve

Kararsızlık adlı kitabında Bauman, “yabancı” olarak adlandırdığı alegorik bir figür üzerinden bu tür belirsiz kişiler hakkında teoriler üretmeye başladı. (Bauman, 1991, 8) Georg Simmel’in fikirleriyle Jacques Derrida’nın sentezinden yararlanan Bauman, yabancıyı; toplumda kararsız, mevcut ama bilinen olmayan kişi olarak tanımlamaya başladı.

Modernite ve Belirsizlikte Bauman, modern topluma karşı benimsediği farklı yaklaşımların bir açıklamasını vermeye çalıştı. Filozof totaliter rejimler ve insanların korkularıyla da ilgilenmiştir. Bauman’ın en ünlü kitabı *Modernity and the Holocaust* bu tür korkuların tehlikelerini tam olarak açıklama girişimidir. (Bauman, 1989, 14) Bauman, Hannah Arendt ve Theodor Adorno’dan yararlanarak totalitarizm ve aydınlanma üzerine de kitaplar yazdı. Bu yönüyle eleştirel Frankfurt Okulu’na da eklemlendi. Filozof Giorgio Agamben gibi Bauman da Holokost’ta iş başında olan aynı dışlama görevinin bugün hâlâ ele geçirilebileceğini ve bir ölçüde devam ettiğini iddia etmiştir. 1990’ların beklentilerin sonlarına doğru Bauman, postmodernliği ve tüketiciliği keşfetmeye başladı. 20. yüzyılın ikinci yarısında modern toplumda bir değişimin gerçekleştiğini öne sürdü. 1950’lerden itibaren tüm toplumlar üreticiden çok bir tüketim toplumlarına dönmüştü.

Bauman’a göre bu durum Freud’un modern değiş tokuş düşüncesini tersine çevirmişti. Böylece daha fazla özgürlük, satın alma, tüketme ve hayattan zevk alma özgürlüğü karşılığında güvenlikten vazgeçildi. 1990’lardaki kitaplarında Bauman, bunu “modernite”den “post-modernite”ye geçiş olarak yazmıştı. 2000 yılından itibaren çalışmalarında “sıvı” ve “katı” modernite metaforları ile “postmodernite” kavramlarını kullanarak okuyucularındaki kafa karışıklığını gidermeye çalıştı. (Bauman, 2000, 3-9) Bauman ölümünden sonra yayımlanan son eseri *Retrotopia*’da artık ufuk noktası pastoral bir gelecekte değil, idealize edilmiş geçmişte olan toplumsal retrotopyaların yayılmasından bahsediyordu. Neoliberalizm tarafından parçalanmış, dayanışma kaybının, özgürleşmenin, bireyin bağlanma eksikliğinin ilerlediği bir dünyada geçmişin başkalaşımı ve süreklilik özlemi ile karakterize edilmekteydi. Retrotopyalar kayıp, çalınmış, “ölmeyen” geçmişe duyulan özlemle beslenir. Bu durum ile birlikte hiperküreselleşen dünyada şiddetteki keskin artışın ana nedenidir. Liberal seçkinlerin talep ettiği gibi, insanlar artık özgürlük kazanımlarının bedelini güvenliği kaybederek ödemeye istekli değiller. Bunun sonucu ise ötekilere, yabancılara, farklı inançlara, koruma arayanlara, fakirlere, zenginlere vb. karşı artan saldırganlık ve nefrettir. (Bauman, 1999, 1-7)

2.VARŞOVA DÖNEMİ ESERLERİ VE İÇERİĞİ

Bauman'ın en eski çalışmalarından Zagadnienia centralizmu demokratycznego w pracach Lenina [Lenin'in Eserlerinde Demokratik Merkezîyetçilik Soruları] 1957'de yayımlanmıştır. (Bauman, 1957, 3-8) 1960'ların ortalarında Bauman, Karl Marks'ın düşüncesini yorumlamanın iki yolunu göstermiştir. İlkinî "mekanik", ikincisini "aktivist" olarak tanımlamaktaydı. Mekanistik olanın temsilcilerinin tarihsel zorunluluk kavramını vurguladıklarını belirtmiştir. Marksizm'in mekanik yorumu sosyal süreçlerin yönünü keşfetmeyi ve insanları bu konuda bilinçlendirmeyi amaçlarlar. Marksizm'in aktivist versiyonunun temsilcileri, insan pratiğinin rolü üzerinde yoğunlaşırlar. Tarih yazmada bireysel inisiyatifini rolünü vurgularlar. Bauman'ın yaptığı tipoloji, yalnızca Marksist düşünceyi araştırmak için değil, aynı zamanda onun çok erken dönem sosyolojisinin gelişimini özetlemek için de faydalıdır. Akademik kariyerine Polonya'da başladığında, tarihin kanunlarına güçlü bir şekilde inanmıştı ve "Özgürlük Krallığına hızlı bir sıçrama" olacağını tahmin etmişti. Bu minvalde Lenin'in düşüncelerini ve felsefesini değerlendirmişti. Fakat zamanla bu konudaki görüşü değişti. Polonya'dan sınır dışı edilmesinden kısa bir süre önce, Marksizm'in belirsizci toplum görüşüne dayanan "aktivist" yorumunu kabul etti. (Brzeziński, 2014, 161)

Düşünürün Socjalizm brytyjski: Źródła, filozofia, doktryna polityczna'sı [İngiliz Sosyalizmi: Kaynaklar, Felsefe, Politik Doktrin] 1959'da ortaya çıkmıştır. İngiltere'de sosyalizmin tarihi 19. yüzyıl öncesine kadar uzanmaktadır. Sosyalist felsefe, İngiliz iç savaşı döneminden, Robert Owen liderliğindeki ütöpic filozoflardan reformist İşçi Partisi'ne kadar bu ülkede gelişmektedir. Yazar bu çalışmasında birinci elden kaynaklarla İngiliz sosyalizminin izini sürmektedir. (Bauman, 1959, 2-3) Klasa, ruch, elita: Studium socjologiczne dziejów angielskiego ruchu robotniczego'da [Sınıf, Hareket, Elit: İngiliz İşçi Hareketi Tarihi Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma] (1960) konuya tarihsel açıdan yaklaşmış; işçi hareketinin embriyonik dönemi, hareketin reşit hale gelmesi, işçi sınıfının yapısı, işçi hareketinin yapısı, işçi hareketinin seçkinlerinin yapısı, kitlesel bir emek hareketinin evrimi, işçi hareketinin konsolidasyonu ve son olarakta çözüm önerileri sunmuştur. (Bauman, 1960, 350) Z dziejów demokratycznego ideału [Demokratik İdealin Tarihinden] (Bauman, 1960, 2) ile Kariera: Cztery szkice socjologiczne [Kariyer: Dört Sosyolojik Taslak] (Bauman, 1960, 8-15) yine 1960'ta neşredilmiştir. Z zagadnień współczesnej socjologii amerykańskiej'da [Modern Amerikan Sosyolojisinin Soruları] (1961) ilerlemenin ölçüsü

konusundaki anlaşmazlıklar, Amerikan sosyolojisinde bilim ve ideoloji, bir işçinin vizyonu, Amerikan sosyolojisinin ideolojik işlevine katkı vb. konular Marksist bakış açısıyla değerlendirilmiştir. (Bauman, 1961, 241)

Jakub Banaszkiwicz, Juliusz Strojnowski ve Szymon Chodak ile birlikte yazdığı *Systemy partyjne współczesnego kapitalistu*'de [Modern Kapitalizmin Parti Sistemleri] (1962) sosyalist bir bakış açısıyla değerlendirmiştir. (Bauman vd., 1962, 15) O'nun 1962'de yayımlanan iki yapıtı daha vardır. *Spoleczeństwo, w którym żyjemy* [İçinde Yaşadığımız Toplum] (Bauman, 1962, 7) ile *Zarys sosyologii: Zagadnienia i pojęcia* [Sosyolojinin Ana Hatları: Sorular ve Kavramlar] (Bauman, 1962, 12) geleneksel toplumbilim kitaplarıdır. *İdee, ideały, ideologie*'de [Fikirler, İdealler ve İdeolojiler] eseriyle birlikte onun entelektüel güvenilirliğine, en başından beri günlük yaşamdaki sosyoloji veya fikirler, idealler, ideolojiler gibi konular eşlik etmiştir. Artık meyve veren büyük bir deneme ve popülerleştirme yeteneği oluşmaya bu eserle birlikte başlamıştır. (Bauman, 1963, 1-7) *Zarys marksistowskiej teorii społeczeństwa*'de [Marksist Toplum Teorisinin Ana Hatları] sosyal varlık olarak insan, sosyal çevre, kültürel yapı, sınıf yapısı, sınıf ilişkileri, güç, bilginin işlevleri, bilim ve ideoloji, ekonomi, siyaset, dünya görüşü yapısı, grup ve organizasyon, sosyoloji - ideoloji ve toplum mühendisliği, kapitalizmde sosyoloji, sosyalizmde sosyoloji, analitik sosyoloji, neo-pozitivist sosyoloji, Marksist sosyoloji konuları açıklanmaya çalışılmıştır. (Bauman, 1964, 576)

Gündelik Sosyoloji'de [Socjologia na co dzień] içtimaiyatın bir bilim olarak amacını, işlevini ve günlük yaşamda ondan yararlanma olasılığını açıklamaktadır. (Bauman, 1964, 2-24) *Wizje ludzkiego świata: Studia nad społeczną genezą i funkcją socjologii*'de [İnsan Dünyasının Vizyonları: Toplumun doğuşu ve sosyolojinin işlevi üzerine çalışmalar] sosyolojinin ana hatlarını Marksist perspektiften geniş bir şekilde ele almaktaydı. (Bauman, 1965, 6-9) *Kultura i społeczeństwo: Preliminaria*'da [Kültür ve Toplum: Ön Hazırlıklar] kültür ve toplumla ilgili temel kavramları, yapısal modelleri ve evrimsel hipotezleri bütünlendirir, kuramını bunlar üzerine inşa eder. Bu kavramlar, konuyla ilgili literatürde dağınıktır ve yeterince tutarlı herhangi bir teori temelinde buluşmaz. Bu kitapta O her zaman kültür çalışmalarının bugün bölündüğü disiplinlerden birinin özgüllük bağlarıyla sınırlı olan, iyi bilinen bütüncül yaklaşımların ötesine geçer. Kapsamlı teorik ve sistemleştirici bölümü, geçmiş toplumların bilinen, içkin özellikleri ve günümüze kadar gelen bazı biçim kalıntılarının yanı sıra çağdaş toplumların özelliklerinin bir sıralama analizine tabi tutulduğu tarihsel bölüm takip eder. (Bauman, 1966, 7-9) Bu kitabın güncellenmiş hali 2017'de

Szkice z teorii kultury [Kültürel teori üzerine yazılar] şeklinde güncellenerek basılmıştır. (Bauman, 2017, 16) Kültür teorisi üzerine eskizleri ihtiva eden bu çalışma kesinlikle benzersiz bir metindir. Bu kitabın ilk olarak 1968’de basılması gerekiyordu ancak Polonya’daki mart olayları ve entelektüele uygulanan baskılar sonucunda bu amaç gerçekleştirilemedi. Uzun yıllar boyunca, bu çalışma geri dönüşü olmayan bir şekilde kayıp olarak kabul edildi. Kayıp nüsha 2017’de bulundu. Diğer yandan bu çalışma, Zygmunt Bauman’ın göç öncesi çalışmalarının ve 1960’ların sonlarının büyüleyici entelektüel ikliminin özellikle önemli - neredeyse sembolik - bir örneğidir. Öte yandan, içerdiği analizler - diğerlerinin yanı sıra, bireyselleşme, kararsızlık ya da küresel bağlantıların yoğunlaşması olguları, yazarın daha sonraki araştırmalarının tohumlarıdır. Tarihte ilk kez kültürel belirsizliği dünyanın doğal ve değişmez durumu olarak kabul ederek, belirsizlik atmosferiyle iyi başa çıkan, böylece kişilik biçimini destekleyen bir çağda yaşıyoruz. (Bauman, 2017, 4-5) 1968’deki Polonya’daki olaylar yüzünden Varşova Üniversitesi’ndeki kürsüsünü kaybeden Bauman, ülkesini terk etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca Polonya vatandaşlığından da çıkarılmıştır. 1970’lere geldiğinde Bauman, İngiltere’ye taşınmıştır.

3.MARJİNAL-SÜRGÜN VE YABANCI: LEEDS DÖNEMİNDEKİ ENTELEKTÜEL FAALİYETLERİ

Bauman, sürgündeyken ölene değin Leeds Üniversitesi’ndeki; Sosyoloji - Sosyal Politika Okulu bünyesinde kurmuş olduğu Bauman Enstitüsü’de araştırmalarına devam etmiştir. Oldukça üretken olan yazar kendisini sürekli yenileyen bir anlayışla kaliteli birçok esere imza atmıştır. Buradayken hazırlamış olduğu ilk çalışma; *Between Class and Elite: The Evolution of the British Labour Movement. A Sociological Study*’dir. [Sınıf ve Elit Arasında: İngiliz İşçi Hareketinin Evrimi. Sosyolojik Bir Çalışma] (Bauman, 1972, 1-2) Bu kitap ilk 1960 yılında Varşova’da Lehçe olarak yayınlanmıştır. Bu metin tarihi yeniden yazmaya yönelik iddialı bir girişimdir. İngiliz işçi hareketini teorik açıdan her şeyini kapsayacak şekilde incelemeye çalışmaktadır. İngiliz emeğinin evrimine yaklaşık iki yüz yıllık bir dönemine bakış açısı yönelmektedir. Bauman, kitabını yeni bir analitik bakış açısı olarak tanımlamaktadır. Genel olarak toplumsal hareketlerin dinamiklerini anlamaya yönelik bir çaba sergilemektedir. Toplumdaki yapısal unsurlar ile emek hareketinin yapısını, emek seçkinlerinin bileşimi ve rolünü irdeler. (Richards, 1974, 91-93) O, *Culture as Praxis* [Kültür Olarak Praksis] isimli geniş hacimli eserinde; kültürün anlamlarını sınıflandırmaya

çalışmaktadır. Bu minvalde kavram olarak kültür, bir yapı olarak kültür ve uygulama olarak kültür arasında ayrımlar yapmaktadır. Kültürün bu ortamlarını ve her birinde kullanılan farklı yollarını analiz eder. Bauman'a göre kültür, insan yaşamının evrensel bir parçası olarak anlaşılması ve incelenmesi gereken, insan etkileşiminin yaşayan, değişen bir yönüdür. Yaklaşımının merkezinde, kültürün doğası gereği ikircikli olduğu önermesi vardır. Bauman'ın İngilizce olan bu yapıtı yeni bir tür sosyal teoriye doğru el yordamıyla ilerleyen ilk kitabıydı. (Bauman, 1972, 197)

Ütopya, tipik olarak üyeleri için son derece arzu edilen veya mükemmele yakın niteliklere sahip hayali bir topluluğu veya toplumu tanımlar. (Giroux, 2005, 91-92) Socialism: The Active Utopia'da [Sosyalizm: Aktif Ütopya] sosyalizmin kurmayı önerdiği toplumun özellikleri hakkında uzun süredir devam eden tartışmaya katkıda bulunmaktan ziyade sosyalizmin “yaşayan ütopyası”nın modern toplumun gelişimi üzerindeki etkisini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bauman, bu konuya genel olarak ütopyanın, özel olarak da sosyalist ütopyanın rolünün bir analiziyle başlar. Ütopik ve bilimsel toplumsal düşünce arasındaki karşıtlığı ele alır. Sosyalizmi kapitalist toplumun “karşı kültürü” olarak sunar. Kitap son olarak sosyalizmin Rusya'daki köylü devrimine uygulanmasındaki başarısızlığının nedenlerini incelemektedir. Ardından, sosyalist ütopyanın yirminci yüzyılın sonlarının sanayi toplumlarında alabileceği bazı olası biçimleri araştırmaktadır. Bauman bu kitabını sosyalizmin içinde bulunduğumuz yüzyıldaki tarihsel kaderinin mantığını anlamak isteyenler, modern toplumun gelişimi üzerine sosyalist fikirlerin geçerliliği ve canlılığı konusunda kaygı duyanlar, sosyalizmle ilgilenen ve belki de kafası karışanlar için yazmıştır. Son birkaç on yılın kültürel ve ideolojik çatışmaları itinayla değerlendirilmiştir. Kitap, ütopya ve gerçeklik, ütopya ve modern akıl, sosyalizmin tarihsel konumu, sosyalist ütopyanın yapısı, ütopya ve sağduyu, bir sosyalist deney, kültür olarak sosyalizm, süreklilik ve değişim, ütopyadan yollar olmak üzere dokuz bölüme ayrılmıştır. (Bauman, 1976, 1-12)

Hermenötik, bir yorumlama teorisi ve beklentisidir. Modern hermenötik, hem sözlü hem de sözlü olmayan iletişim, gösterge bilimi, tahminleri ve ön anlamaları içerir. Hermenötik, beşeri bilimlerde, özellikle hukuk, tarih ve teolojide geniş bir şekilde uygulanmıştır. (Audi, 1999, 377) Hermeneutics and Social Science: Approaches to Understanding [Yorumbilim ve Sosyal Bilimler: Anlamaya Yaklaşımlar] bir bütün olarak hermeneutik geleneği en kapsayıcı şekilde uzun uzadıya ele alan eserlerden biridir. Toplumsal yaşamın gerçek bilgileri ancak insan davranışlarının tam manasıyla anlaşılmasından sonra ortaya çıkar.

Hermeneutik geleneği çok ilgi çekmiştir fakat bu gelenek çoğu zaman yanlış yorumlanmıştır. Bauman'a göre anlama kuramı, ancak anlama üzerindeki toplumsal yaşamı devam ettiren bir yön olarak ele alınırsa geçerli sonuçlar elde edebilir. (Bauman, 1978, 20-24) *Memories of Class: The Pre-History and After-Life of Class*'ta [Sınıfın Anıları: Sınıfın Tarihi Öncesi ve Sonrası] sınıfsal üretim mekanizması/ araçlarını, sınıf çatışmalarının kurumsallaşmasını, toplumsal ve politik yapıdaki kuşatılmayı anlatmaktadır. Tarihsel hafızanın, sınıflı bir topluluğa dönüşen erken dönemlerdeki gidişatını açıklayıp sanayi toplumunun krizlerine dair karışık anlaşılmaları gidermeye çalışmaktadır. Sınıflı bir toplumun korunmasının izini ise 'gözetim gücü' belirlemektedir. Endüstriyel bir sistemde 'kontrol modelleri' daha önceden var olup gelmektedir. Endüstriyel sistemler içinde insan artık bir 'ekonomik varlık' haline gelmiştir. Aynı kontrol kalıplarında güç çatışması yaşandığında, bu tasarrufu elinde bulunduranlar toplumsal koşulların artık yetersiz olduğunu bahane etmektedirler. Yeni çelişkiler yeni toplumsal kurbanları doğurmaktadır. (Bauman, 1982, 1-4)

Geçmişte bir parça Lenin'i analiz eden Bauman, Stalin'i de çözümlenmeye çalışmıştır. *Stalin and the Peasant Revolution: A Case Study in the Dialectics of Master and Slave*'de [Stalin ve Köylü Devrimi: Efendi ve Kölenin Diyalektiğinde Bir Vaka Çalışması] Hem Nazi hem de Sovyet totalitarizm biçimlerini deneyimleyerek Sovyetler Birliği'ni ve onun baskıcı otoritesini eleştirmiştir. Bauman'ın bir parçası olduğu Sovyet modernliği ve Polonya deneyiminin durumu, Horkheimer ve Adorno'nun *Aydınlanmanın Diyalektiği*'ndeki görüşleriyle daha kolay bir şekilde hizalanabilecek daha ünlü olan Holokost eleştirisinin yanına yerleştirilmelidir. (Bauman, 1985, 6-10) *Legislators and Interpreters: On Modernity, Post-Modernity, Intellectuals*'de [Yasa Koyucular ve Tercümanlar: Modernite, Post-Modernite, Entelektüeller Üzerine] modern dünyada entelektüellerin rolünü tartışmaktadır. Bauman bunu güncel modernite ve post-modernite analizleriyle ilişkilendirmektedir. Kitabın ana teması moderniteden post-modernizeye geçişle birlikte aydınların görünüşlerinin 'yasa koyucu' olmaktan tercümanlığa dönüşmesidir. Bu kitapta konu olarak; Paul Radin veya entelektüellerin etiyojisi, filozoflar: arketip ve ütopya, güç bilgisi sendromunun sosyogenezi, bekçilerin bahçıvan olması, insanları eğitmek, kültürün keşfi, ideoloji veya fikirler dünyasını inşa etmek, yasa koyucunun düşüşü, tercümanın yükselişi, iki ulus-iki marka: baştan çıkarılanlar, iki ulus-iki marka: bastırılanlar vb. yaygın şekilde tartışılmaktadır. (Bauman, 1987, 224) *Freedom*'dan [Özgürlük] sonra (Bauman, 1987, 1-3) en önemli eseri olan *Modernity and the Holocaust*'u [Modernite ve Holokost] yazmıştır. "Holocaust

bizim modern akılcı toplumumuzda, uygarlığımızın yüksek sahnesinde ve insanoğlunun kültürel zaferinin zirvesinde doğup uygulanmıştır. Bauman kitabında holocaustun modern toplumdan bir sapma olmadığını, aksine modern toplumların tümünün tıpkı Nazi Almanya'sı gibi örgütlendiğini öne sürmüştür.” (Bauman, 2007, 320) Kitap, adından da anlaşılacağı gibi modernite ile holokost arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Eser, uzun yıllar modernliğin bir eleştirisi olarak görüldü çünkü Bauman'ın iddialarından biri holokost'a yol açan şeyin modernlik olduğu ve onlarca yıl geçmesine rağmen modernitenin bu trajediyle henüz hesaplaşmadığı varsayımına dayanmaktaydı. (Postone, 1992, 1521-1523) Modernite ve Holokost, toplumlardaki “yabancı” korkusunun tehlikelerini tam olarak açıklama girişimidir. Theodor Adorno'nun totalitarizm ve aydınlanma üzerine kitaplarından yararlanan Bauman, holokostun Yahudi tarihinde sadece bir olay olarak görülmemesi gerektiği argümanını geliştirmiştir. Daha doğrusu, holokostun modernite ve onun düzen kurma çabalarıyla derinden bağlantılı olarak görülmesi gerektiğini savunmuştu. Prosedürel akılcılık, işin giderek daha küçük görevlere bölünmesi, farklı türlerin taksonomik kategorizasyonu ve kurallara itaati ahlaki açıdan iyi olarak görme eğilimi vs. hepsi holokostun gerçekleşmesinde rol oynadı. Filozof Giorgio Agamben gibi Bauman da holokostun iş başında olan aynı dışlama süreçlerinin bugün hala devreye girebileceğini ve bir ölçüde olmakta olduğunu iddia etmekteydi. (Wickham, 1991, 429-433) [Nitekim Bosna Savaşı sırasında insanoğlunun katliamcı kötü tarafı yeniden ortaya çıkmıştır.]

Asimilasyon, bir azınlık grubunun kademeli olarak hâkim kültürün geleneklerine ve tutumlarına uyum sağlama sürecidir. Ayrıca sömürge politikalarının ideolojik temelidir. (Lewis, 1962, 129-153) Paradoxes of Assimilation'da [Asimilasyon Paradoksları] Bu yapıtta sosyolog, etnik kimliklerin kendi kendini inşası ve kendi kendini idame ettirmesini karşıtlıklar üzerinden incelemektedir. (Bauman, 1990, 1-2) Bu politikaları bazen devletler etnik azınlıkları kendi ulus yapılarına entegre etmek için de kullanmaktadır. Thinking Sociologically. An Introduction for Everyone'de [Sosyolojik Düşünmek: Herkes İçin Bir Giriş] dünya görüşümüzü yapılandıran temel varsayımlar ve zımnî beklentilerin ilham verici bir keşfini sunmaya devam etmektedir. Temel sosyolojik kavramları ile toplumdaki son gelişmeleri gözden geçirmekte ve sosyolojinin günlük hayata uygulanabilirliğini incelemektedir. Günümüz dünyasında iklim değişikliği, sürdürülebilirlik, eşitsizlik, sosyal adalet, kapsayıcılık ve sosyal medyanın rolü, yakınlık, topluluk, tüketim, etik, sosyal kimlik konuları ön plana çıkmıştır. Bauman, bu eserinde; sosyolojiyi güncel konular bağlamında günlük hayata uygulamıştır. Kitap, merkezi sosyolojik kavramları modern alaka düzeyiyle tanıtan başlıca

teorisyenlerin katkılarını da içermektedir. Eleştirel düşünceyi ve bağımsız çalışmayı destekleyen oldukça ilgi çekici ve teşvik edici bir tarza sahiptir. (Bauman, 1990, 216)

Modern uygarlık, yaşamlarımızı anlaşılır ve kontrolümüze açık hale getirme sözü vermiştir. Bu olmadı ve bugün olacağına artık inanılmamaktadır. Modernity and Ambivalence'te [Modernite ve Müphemlik] postmodern çağımızın ikirciklikle uzlaşmak için daha zamanı olduğunu, çaresizce belirsiz bir dünyada yaşamayı öğrenmemiz gerektiği savunulmaktadır. “Bauman’a göre yaratıcılık, müphemlikle yakından ilişkilidir; müphemliğinse her zaman modernlikle ikircimli bir ilişkisi olmuştur. Modern proje bir yandan şeyleri adlandırmak, sınıflandırmak, düzenlemek ister; baş düşmanlarından biri bu sınırları ihlâl eden, adlandırmalara direnen, kafa karıştıran müphem konumlanışlardır.” (Bauman, 2020, 400) Kitapta sırasıyla; kararsızlık skandalı, ambivalansın sosyal inşası, ikircikliğin kendi kendini inşası, asimilasyon sosyolojisindeki vaka çalışmaları, müphemlik içinde kapana kısılsız, müphemliğin intikamı, postmodernite ya da belirsizlikte yaşamak konularına değinilmiştir. (Bauman, 1991, 304) Intimations of Postmodernity [Postmodernliğin İmaları] postmodernitenin anlam ve önemi hakkında geniş bir açıklamadır. (Bauman, 1992, 6) Kitapta; kanun koruyucuları ve tercümanlar, postmoderniteye sosyolojik tepkiler, sosyolojinin değişen söylemsel oluşumu, postmodernliğin gerçekten var olup olmadığı, postmodern sosyolojinin felsefi yakınlıkları, Jean’a göre dünya, komünizm ve postölüm, sosyolojik bir postmodernite teorisi tartışılmaktadır. (Bauman, 1992, 25)

Zygmunt Bauman, Mortality, Immortality and Other Life Strategies [Ölüm, Ölümsüzlük ve Diğer Yaşam Stratejileri] kitabında modern toplumlardaki ‘tabu’ konusuna, yani ölüm ve ölmeye dair sosyolojik bir bakış açısı getirmeye çalışmaktadır. Sosyal kurumlarda ve kültürde insan ölümlülüğüne nasıl tepki verilmesine ve dolayısıyla nasıl başa çıkıldığına dair yeni bir teori geliştirmiştir. İnsanların sürekli ölüm bilinciyle yaşamasının gerekli olduğu anlayışını kazanmaları, bilinen tüm toplumların-sosyal örgütlenmelerin önemli bir yükünü açıklığa kavuşturmaktadır. Ölümlülüğe verilen tepkiler açısından çok farklı ‘yaşam stratejileri’ tanımlanır. Modern strateji, ölüm meselesini çözümsüz olarak görmektedir. Bu strateji dikkatini “ilke olarak çözülebilir” birçok özel sağlık ve hastalık sorununa çevirerek ölümlülüğü yapısöküme uğratar. Kitapta sırasıyla ölümle yaşamak, ölümsüzlük teklifi, bencil türler, modernite veya ölümlülüğün yapısökümü, postmodernite ya da ölümsüzlüğün yapısökümü, ölüm ve ahlak meseleleri işlenmektedir. (Bauman, 1992, 4-8) Postmodern Ethics’de [Postmodern Etik] etik üzerine postmodern bakış açısına ilişkin/ sahip güçlü ve ikna edici bir

çalışma ortaya çıkarmak istemiştir. Bauman'a göre etiğin büyük meseleleri güncelliklerinden hiçbir şey kaybetmedi, sadece tamamen yeni bir şekilde görülmeleri ve ele alınmaları gerekmektedir. Çağımızın, aslında etik için bir alacakaranlıktan ziyade bir şafağı temsil edebileceğini öne sürmektedir. Bu metinde; ahlaki sorumluluklar ve etik kurallar, evrenselliğin zorlukları, özel ahlak ve kamusal riskler incelenmektedir. (Bauman, 1993, 22-26)

1994'te yayımlanan Dwa szkice o moralności ponowoczesnej [Postmodern ahlak üzerine iki eskiz] çalışmasının ilkinde post modernliğin kişisel kalıpları, bir hac olarak modern yaşam, küçük bir epizot, bebek arabası, serseriler, turist arabaları, tutarlılık, ikincisinde ise toplum ve kilitlenme, kaos, perde örmek, perdeyi delmek, perdenin yırtılması, teşhirci ahlak, etik ilkeler, ahlaki standartlar anlatılmaktadır. (Bauman, 1994, 1-3) Life in Fragments: Essays in Postmodern Morality [Fragmanların Yaşamı: Postmodern Ahlak Üzerine Denemeler] çalışması Postmodern Etik'te keşfedilen temaların ve motiflerin devamıdır. Richard Sennett tarafından sosyal teoride önemli bir olay olarak tanımlanan Postmodern Etik, postmodern muhayyileye hükmeden yıkıcı dindarlıkla alt üst edilmiştir. Modaya uygun her şeyin yolunda gitme zorunluluğunun veya modeller yoluyla bir yapı sökülmesinin sona ermesi bir ötekiyle olma birlikteliğini doğurmaktadır. Bauman bu eserinde etiksiz ahlak, beraberlik biçimleri, parçalanmış hayatlar, postmodern korkular kataloğu, yeniden keşfedilen yabancı, postmodern şiddet, kabile ahlakı, ahlak ve politika meselelerine eğilmektedir. (Bauman, 1995, 300)

1996'da çıkan Alone Again - Ethics After Certainty'de [Yine Yalnız - Kesinlikten Sonra Etik.] aklın yükselişi, brokrasi ve ticaret, parçalanma ve süreksizlik, ortak kaderlerin özelleştirilmesi, topluluğun eksiklikleri, risk ve limitler, yeni politik arayışlarda etik başlıklarında felsefi açıdan tartışılmıştır. (Bauman, 1996, s. 3) Postmodernity and its Discontents [Postmodernite ve Hoşnutsuzlukları] eseri Bauman'ın postmodernizm üzerine yaptığı çalışmalarda bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Seçilen başlıkta, Sigmund Freud'un 1930 tarihli Civilization and Its Discontents adlı kitabına bir gönderme vardır. (Freud, 2014, 1-2) Freud klasik Medeniyet ve Hoşnutsuzluklarını yazdığında, baskı konusuyla ilgileniyordu. Modern uygarlık dediğimiz şey dürtü kısıtlamasına ve insanın kendi ifadesini sınırlandırılmasına bağlıdır. Bauman, bugün, modernite çağında, Freud'un analizinin artık pek geçerli olmadığını ileri sürmektedir. Arzunun düzenlenmesi rahatsız edici bir gereklilikten çok bireysel özgürlüğe yönelik bir saldırıya dönüşmektedir. Postmodern çağda, bireyin özgürlüğü, tüm sosyal kural ve düzenlemelerin değerlendirildiği ölçütlerden daha ağır basan bir değerdir.

Postmodernite, “mutluluk istenci” tarafından yönetilir ancak sonuç güvenliğin feda edilmesidir. Bauman’a göre, bugün toplumumuzda en belirgin kaygılar, güvenliğin ortadan kaldırılmasından kaynaklanmaktadır. Dünya ezici bir çoğunlukla belirsiz, kontrol edilemez ve korkutucu olarak deneyimlenir. Bundan korkan totaliter siyaset toplumdaki kontrolü kaybetmemek için daha çok baskı uygular. Bireysel mutluluğun peşinde koşmak, istikrarlı bir yaşam için gerekli olan otorite sistemlerini yozlaştırır ve baltalar. (Bauman, 1997, 10-12)

Modernizm ve postmodernizm ilgilendiği ana konulardan birisi de beden ve şiddettir. Ciało i przemoc w obliczu ponowoczesności’de [Postmodernite Karşısında Beden ve Şiddet] ilkin postmodernizm kavramı açıklandıktan sonra modern ve postmodern dönemdeki tecavüz olgusu tartışılmaktadır. Bedenin postmodern maceralarının izi sürülmektedir. (Bauman, 1995, 48) Humanista w ponowoczesnym świecie - rozmowy o sztuce życia, nauce, życiu sztuki i innych sprawach’da [Postmodern Dünyada Bir Hümanist - Yaşam Sanatı, Bilim, Sanat Hayatı Üzerine Konuşmalar ve Diğer Konular] Roman Kubicki ve Anna Zeidler-Janiszewska gibi sosyologlarla Bauman’ın kendi yaşamı üzerinden güncel bir sohbeti içermektedir. (Bauman, vd. 1997, 5-6) Work, Consumerism and the New Poor’da [Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar] Üreticiler ve evrensel istihdam toplumunda yoksul olmak olgusu açıklanmaktadır. Hayat projelerinin iş, mesleki beceriler veya meslekler yerine tüketici tercihleri üzerine inşa edildiği tüketim toplumunda fakir olmak oldukça farklı bir durumdur. Bir zamanlar ‘yoksul olmak’ işsiz olmakla bağlantılıyken bugün anlamını öncelikle kusurlu bir tüketicinin kötü durumundan almaktadır. Bunun, yoksulluk içinde yaşamının nasıl deneyimlendiği ve sefaletin telafisi için umutlar üzerinde önemli bir etkisi vardır. Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, modern tarih boyunca bu değişimin izini sürmektedir. Yoksulluğun sosyal sonuçlarının bir envanterinin çıkarılmasının, yoksullukla mücadele etmenin zorluklarını gidermenin farklı yollarının araştırılmasının ne kadar etkili ve gerekli olduğunu değerlendirmektedir. (Bauman, 1998, 144)

Küreselleşme sosyal bilimlerde şu anda çokça kullanılan bir kelimedir. Globalization: The Human Consequences [Küreselleşme: İnsani Sonuçlar] küreselleşmenin yüzeydeki tezahürlerinden çok daha fazlası olduğunu gösterme girişimidir. Küreselleşme süreçlerinin toplumsal köklerini ve toplumsal sonuçlarını ortaya çıkaran bu kitap, terimi çevreleyen sisin bir kısmını dağıtmaktadır. Bazıları için küreselleşme olarak görünen şey, birçokları için yerleşme anlamına gelmektedir. Bazıları için ise yeni özgürlüğün sinyallerini veren küreselleşme süreçleri diğerleri için davetsiz ve acımasız bir kader gibi

gözükmektedir. Kıt ve eşit olmayan bir şekilde dağıtılan bir meta olan hareket özgürlüğü, hızla zamanımızın ana katmanlaştırıcı faktörü haline gelmektedir. Neo-kabilesel ve köktendinci eğilimler küreselleşmedeki en iyi kültürün - küreselleşmiş tepedeki kültür- olduğuna inanmaktadırlar. Geniş çapta beğenilen bu kültür sonuçta bir melezleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Artık kendini sorgulamayan, nereye gittiğini bilmeden, rotasını planlamaya çalışmadan, günden güne birbirini izleyen krizleri yöneten ve yeni krizlere hazırlanma mücadelesi veren bir dünyada yaşıyoruz. (Bauman, 1998, 136) In Search of Politics'te [Siyaset Arayışında] hayatımızda önemli olan her şey -geçim kaynakları, insani bağlar, ortaklıklar, komşuluk, peşine düşmeye değer hedefler ve kaçınılması gereken tehlikeler- geçici, istikrarsız, savunmasız, güvensiz, belirsiz, riskli geliyor diye belirtilmektedir. Yaşadığımız dünyanın şekli ile hayatımızı yaşama şeklimiz arasında bir bağlantı var mıdır? Bu bağlantıyı keşfetmek ve ne kadar yakın olduğunu bulmak bu kitabın ana konusudur. Bu sorgulamada söz konusu olan, özel sıkıntıların kamusal meselelerle buluştuğu ve vatandaşların kendi kendilerini yönetmek için diyaloga girdiği "özel/ kamusal" alanın yeniden inşa edilmesi olasılığıdır. Bireysel özgürlük ancak kolektif çalışmanın bir ürünü olabilir. Özel sıkıntıları kamusal meselelere çevirme eylemi, kullanılmaz hale gelme ve unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bauman bu eserinde özellikle kamusal alan arayışı, postmodern dünyada ideoloji, gelenek ve özerklik, ahlaki ve kültürel kriz, vizyon arayışları çerçevesinde açıklamaktadır. (Bauman, 1999, 212)

Sosyoloğun en mühimsediği anahtar kavramlarından birisi de 'akışkan modernite'dir. Liquid Modernity'de [Akışkan Modernite] 'ağır' ve 'katı', donanım odaklı moderniteden yazılım tabanlı 'hafif' ve 'sıvı' moderniteye nasıl geçtiğimizi incelemektedir. Akışkanlığın, insanlık durumunun tüm yönlerine derin bir değişiklik getirdiğini savunmaktadır. Küresel sistemik yapının yeni uzaklığı - ulaşılmazlığı, yaşam politikasının ve insan birlikteliğinin dolaysız ortamının yapılandırılmamış ya da yeterince tanımlanmamış, akışkan hali ile birleştiğinde, insanın bireysel deneyimini anlatmak için kullanılan kavramların bilişsel çerçevelerini yeniden düşünmesi gerekmektedir. Bauman, paylaşılan insan hayatını anlamlandırmaya hizmet eden beş temel kavram seçmiştir; özgürleşme, bireysellik, zaman/ mekân, iş ve topluluk, bunlarca birbirini izleyen enkarnasyonlar ve anlam değişimlerinin izini sürmektedir. Akışkan Modernite, Zygmunt Bauman'ın, kendisinden önce gelen 'katı' moderniteye zıt olarak dünyanın mevcut durumu için kullandığı bir terimdir. (Bauman, 2000, 240) Zygmunt Bauman'ın oldukça çeşitli yazıları, sosyoloji, politika, tarih ve kültürel çalışmalarda çok sayıda konuyu kapsamaktadır. Peter Beilharz'ın editörlüğünde

hazırlanan The Bauman Reader [Bauman Okumaları] çalışmalarının genel bir özetini kapsayan derlemedir. Bir bütün olarak, bu sadece Bauman'ın düşünme tarzına yönelik bir değerlendirme olarak anlaşılabilir, aynı zamanda yirminci yüzyılın sonlarına ait sosyal düşüncenin en önemli figürlerinden birinin eserleri aracılığıyla zamanımızı anlamlandırmaya yönelik bir rehberdir. Kitabın giriş bölümünde Peter Beilharz, “Zygmunt Bauman'ı Okumak” diye bir makale yazmıştır. O'nun düşüncelerinin özet dökümü; sosyalizm, sosyalizmin tarihsel konumu, modern zamanlar, modern Marksizm, komünizm, sınıf ve güç, sınıf öncesi ve sonrası, postmodernitenin sosyolojik teorisi, dünyanın yeniden büyülenmesi, modernite figürleri, yabancıları yaratma ve bozma, modernitenin kahramanları ve kurbanları, yüzyıl kampları, soykırımdan sonra sosyoloji, kararsızlık ve etik, düzen arayışı, ambivalansın sosyal inşası, küreselleşme ve yeni yoksullar, küreselleşme ve yerelleşme, çalışma etiğinden tüketim estetiğine şeklinde verilmiştir. (Bauman ve Beilharz, 2000, 380)

Topluluk iyi hissettiren kelimelerden biridir. Bir topluluğa sahip olmak, bir toplulukta olmaktan daha iyidir. Topluluk, soğuk bir günde ellerimizi ısıttığımız bir şömine gibi sıcak ve rahat bir yer imajını aktarır. Community: Seeking Safety in an Insecure World'de [Topluluk: Güvensiz Bir Dünyada Güvenlik Aramak] sokakta her türden tehlike pusudadır; burada, toplum içinde rahatlayabilir ve kendimizi güvende hissedebiliriz. “Topluluk” içinde yaşamayı her daim özlediğimiz bir çevredir ama ne yazık ki bizim için mevcut olmayan türden bir dünya anlamına da gelebilir. Bugün ‘cemaat’, kayıp cennetin başka bir adıdır. Bizi oraya götürebilecek yolları hararetle ararken hâlâ bulmayı umduğumuz bir cennet için çokça mücadele ederiz. Ancak bir toplulukta olma ayrıcalığının ödenmesi gereken bir bedeli vardır. Topluluk güvenlik vaat etmesine rağmen bizi özgürlükten, kendimiz olma hakkından mahrum ediyor gibi de görünmektedir. Güvenlik ve özgürlük, bir dereceye kadar dengelenebilen, ancak neredeyse hiçbir zaman tam olarak uzlaştırılmayan, eşit derecede değerli ve imrenilen iki değerdir. Güvenlik ile özgürlük ve topluluk ile bireysellik arasındaki gerilimin çözülmesi pek mümkün görünmemektedir. İkilemden kaçamayız ama fırsatları/tehlikeleri değerlendirebilir ve en azından geçmişteki hataları tekrarlamaktan kaçınmaya çalışabiliriz. (Bauman, 2001, 168)

Dertlerimiz ve korkularımız bizi harekete geçirir; ancak çoğu zaman eylemlerimiz endişelerimizin gerçek nedenlerini ele almakta başarısız olur. Hayatlarımızı anlamlandırmaya çalışırken, rahatsızlıklarımız, yenilgilerimiz için kendi başarısızlıklarımızı ve zayıflıklarımızı suçlama eğilimindeyizdir. Bazen bunu yaparken, işleri iyileştirmek yerine daha da kötüleştirebiliriz. The Individualized

Society’de [Bireyselleştirilmiş Toplum] sosyolojinin görevi, hayatlarımız hakkında anlattığımız hikâyeleri sansürlemek veya düzeltmek değil, hayat hikâyelerimizin anlatılabileceği daha fazla yol olduğunu göstermektir. Sosyoloji, kişisel deneyimin bakış açısından görünmeyen birçok karmaşık bağımlılığı göz önüne getirerek, bireysel kararlarımızı, eylemlerimizi, sorunlarımızı ve korkularımızı daha derindeki nedenleriyle -yaşama biçimlerimiz, içinde bulunduğumuz koşullarla- ilişkilendirmemize yardımcı olabilir. Hayal gücümüz ve hırslarımız sosyal olarak çizilen sınırlarına göre hareket etmektedir. [Yahya Kemal’in deyişiyle söylersek “İnsan hayal ettiği müddetçe yaşar.”] Sosyoloji, bireyselleşmenin kaderimiz haline geldiği günümüzde; yaşadığımız toplumu şekillendiren süreçleri anlamamıza yardımcı olabilir. (Bauman, 2001, 272)

Keith Tester, 2001 yılında *Conversations with Zygmunt Bauman* [Zygmunt Bauman ile Söyleşiler] yapmıştır. Bu söyleşiler beş kez yapılmıştır. Sırasıyla Bauman, bağlam ve sosyolojik ufuklar, etik ve insani değerler, modernitenin ikircikliliği, bireyselleşme ve tüketim toplumu, politika konularındaki görüşlerini dile getirmiştir. Konuşmalar, Bauman’ın dünyanın farklı yapılamayacağını kabul etmeyi reddetmesinin ahlaki özünü göstermektedir. Sosyal düşüncenin neden insani bir gereklilik olduğunu anlamaya ve anlatmaya çalışmıştır. (Bauman, 2001, 176) *Society Under Siege*’de [Kuşatılmış Toplum] toplum iki cepheden saldırı altındadır. Eski yapıların, kuralların geçerli olmadığı, yenilerinin şekillenmesinin yavaş olduğu küresel sınır bölgesinde ve yaşam politikasının akışkan tanımlanmamış alanında kuşatılmıştır. Yakın zamana kadar egemen ulus-devlet tarafından yönetilen ve sosyal bilimciler tarafından ‘toplum’ olarak tanımlanan bu iki cephe arasındaki boşluğu, kendi içine kapalı bir varlık olarak tasavvur etmek her zamankinden daha zordur. Bu durum sosyal bilimlerin yerleşik bilgeliğini yeni bir meydan okumayla karşı karşıya getirmektedir: Egemenlik ve iktidar. Bu kitap dönüşümün izini sürmeye ve bunun sıradan bireylerin yaşam koşulları üzerindeki sonuçlarını değerlendirmeye çalışmaktadır. Kitap, küresel siyaset ve hayat politikası olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. (Bauman, 2002, 264)

2003’te yayımlanan *Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds* [Akışkan Aşk: İnsan Bağlarının Kırılabilirliği Üzerine] akışkan haldeki modern ve postmodern dünyadaki aşk kavramını tartışmaktadır. Kalıcı bağları olmayan gruplar ile modern gruplaşma bileşenleri, kendi zekâlarını ve adanmışlıklarını kullanarak başkalarıyla ilişki kurmak için ellerinden geleni yapmak zorundadırlar. İnsan bağlarının esrarengiz kırılabilirliği, zayıflığının ilham verici yönlerine ilişkin duygu ve bağları sıkılaştırıp korumaya yönelik birliktelikleri arzular. Yazar bu kitabında âşik olmak ve âşik olunmak, alet kutusunun içinde ve dışında sosyallik, komşuyu

sevmenin zorluğu üzerine, dağıtılmış birliktelik konularına odaklanmıştır. (Bauman, 2003, 176) City of Fears, City of Hopes'de [Korkular Şehri, Umutlar Şehri] kutsal şehir hareketi, küresel şehirlerde yaşayan ve çalışan statüsüz göçmenlere karşı ulus ötesi haklara dayalı insan temelli bir yanittir. Merkez hükümetlerin göç ve siyasi üyelik üzerindeki münhasır çalışmasına meydan okuyan muhalif bir siyaset tarzıdır. Kent sosyolojisi kapsamındaki bu çalışma da göç üzerinde etkisi olan yargı/ yasallaştırma ve güvenlikleştirme olgusu incelenmektedir. (Bauman, 2003, 10-15) Wasted Lives: Modernity and its Outcasts'de [Harcanan Hayatlar: Modernite ve Sürgünleri/ Dışlanmışları] boşa harcanmış hayatlar; göçmenlerin, mültecilerin ve diğer dışlanmışların 'fazla nüfus' olarak tanımlanması modernleşmenin kaçınılmaz bir sonucudur. Modernitenin özelliği olan düzen arayışının kaçınılmaz bir yan etkisidir. Dünyanın büyük bir bölümü modernleşmeden tamamen veya kısmen etkilenmediği sürece, modernleşen toplumlar tarafından gelişmiş ülkelerdeki fazla nüfus, absorbe edebilen bir şekilde muamele görmektedir. Yerel olarak üretilen aşırı nüfus sorunlarına küresel çözümler arandı fakat buna geçici çareler bulundu. Modernitenin küresel yayılması, yeterli hayatta kalma araçlarından yoksun bırakılan artan sayıda insanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Bauman, 2004, 134)

Çatışmalarla dolu bir tarihe sahip olan dünyamızdaki Avrupa'nın iki bin küsur yılda gerçekleştirmiş olduğu dönüşüm sosyolojik açıdan benzersiz bir olgudur. Europe: An Unfinished Adventure'de [Avrupa: Bitmemiş Bir Macera] Avrupa'nın geliştirdiği, özelleştire kültürü, kendini aşma, keşfetme ve deney yapma dürtüsü, insan birlikteliğinin alternatif daha iyi biçimlerine ulaşabileceğine olan inancı ve bu gelişmeyi pratikte arama, ilerletme davasına kendini adanması oldukça değerli bulunmaktadır. Ancak bugün Avrupa kendinden ve hızla değişen dünyadaki yerinden emin değildir. Vizyondan yoksundur, kaynakları sınırlıdır ve mesleğini sürdürme iradesinden yoksundur. Aynı zamanda gücü siyasetten ayıran tek taraflı bir küreselleşme sürecinin sonuçlarıyla da mücadele etmektedir. Bauman, tüm zorluklara rağmen, Avrupa'nın 21. yüzyılda karşı karşıya olduğumuz büyük zorluklarla başa çıkmak için sunabileceği çok şey olduğunu savunmaktadır. Avrupa, kendi zor kazanılmış tarihsel derslerini paylaşarak, bugün kendimizi içinde bulduğumuz Hobbes benzeri dünyadan, bir zamanlar Kant tarafından tasavvur edilen insanlığın barışçıl birliğine doğru ilerlemede hayati bir rol oynayabilir. (Bauman, 2004, 143) Identity: Conversations with Benedetto Vecchi'de [Kimlik: Benedetto Vecchi ile Sohbetler] modern dünyada kimlik kavramını araştırmaktadır. Akışkan modernitenin güvensizliği ve belirsizliğiyle

boğuşurken, Bauman sosyo-politik, kültürel, profesyonel, dini ve cinsel kimliklerimizin sürekli bir dönüşüm sürecinden geçtiğini söylemektedir. Dünya'nın her yerinde kimlikler her geçen gün daha da belirsiz hale gelmektedir. Ulusal sınırlar giderek aşındığı hızlı küresel değişim dünyasında, kimliklerimiz sürekli bir değişim halindedir. Doğası gereği anlaşılmaz, kararsız bir kavram olan kimlik, yaşadığımız modern çağımızda toplumsal yaşamı ve kişisel deneyimin doğasını anlamak için anahtar bir kavram haline gelmiştir. (Bauman, 2004, 9)

Akışkan yaşam, günümüz akışkan-modern toplumunda yaygın olarak görülen bir yaşam şeklidir. Liquid Life'a [Akışkan Hayat] göre akışkan-modern toplum şeklini uzun süre koruyamadığı gibi akışkan yaşam da hep yolunda kalamaz. Akışkan hayat, sürekli belirsizlik koşulları altında yaşanan istikrarsız bir hayattır. Bu akışkan hayatın peşini bırakmayan en şiddetli ve inatçı endişeler, uyuklarken yakalanma, hızlı gelişen olaylara yetişememe, son kullanma tarihlerini kaçırma, değersiz eşyalara yüklenme, sizi bekleyen anı kaçırma korkularıdır. Akışkan yaşam, çelişkilerle doludur. Kitapta; kuşatma altındaki kişi, ölümden kahramana ve kahramandan ünlüye, engelleyici ve yönetilemez kültür, güvenlik ve şehir, pandoranın kutusunda sığınak aramak ve korku, hayatı tüketmek, bedeni tüketmek, çocukluğu tüketmek, bataklıkta yürümeyi öğrenmek, karanlık zamanlarda düşünmek konuları işlenmiştir. (Bauman, 2005, 224.) Modernite, insanlık tarihinde, geçmişte toplumsal yaşamı saran korkuların geride bırakıldığı ve insanın sonunda yaşamının denetimini eline aldığı, toplumsal ve doğal dünyanın denetimsiz güçlerini ehlileştirebildiği bir dönem olmalıydı. Liquid Fear'da [Akışkanlık Korkusu] yirmi birinci yüzyılın şafağında yine bir korku döneminde yaşadığımız dile getirilmiştir. İster doğal afet korkusu, ister çevresel felaket korkusu veya gelişigüzel terör saldırıları korkusu olsun, bugün habersiz ve her an gelebilecek tehlikelere karşı sürekli bir endişe halinde yaşıyoruz. Korku, akışkan modern çağımızı karakterize eden tehlikeler karşısında belirsizliğimize, tehdidin ne olduğu konusundaki cehaletimize ve ona karşı koymak için nelerin yapılıp yapılamayacağını belirleyemememize verdiğimiz isimdir. Bauman, bu çalışmasında ise korkunun kökenini, dinamiklerini ve kullanım alanlarını, ölüm korkusunu, korku ve kötülüğü, yönetilemez olanın korkusunu, küresel terörü, korkuya karşı düşünceleri açıklamıştır. (Bauman, 2006, 196) Katı moderniteden sıvı moderniteye geçiş, bireyleri daha önce hiç karşılaşmadıkları bir dizi zorlukla karşı karşıya getirerek bireysel yaşam arayışları için yeni ve benzeri görülmemiş bir ortam yaratmıştır. Toplumsal biçimler ve kurumların artık katılaşmak için yeterli zamanı yoktur. İnsan eylemleri ve uzun vadeli yaşam planları için referans çerçeveleri olarak hizmet edemezler, bu nedenle bireyler yaşamlarını düzenlemek

için başka yollar bulmak zorundadır. Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty'da [Akışkan Zamanlar: Belirsizlik Çağında Yaşamak] insanların 'kariyer' ve 'ilerleme' gibi kavramların anlamlı bir şekilde uygulanabileceği türden bir diziyeye katkıda bulunmayan, bitmeyen bir dizi kısa vadeli projeyi ve bölümü bir araya getirmek zorunda olduğu açıklanmaktadır. Bu tür parçalanmış yaşamlar; bireylerin esnek, uyarlanabilir olmalarını, kısa sürede taktik değiştirmeye sürekli hazır ve istekli olmalarını, taahhütlerden/ bağlılıklardan pişmanlık duymadan vazgeçmeden mevcudiyetlerine göre fırsatları kovalamaları gerekmektedir. Akışkan modernitede birey harekete geçmeli, eylemleri planlamalı ve olası kazanç ve kayıplarını hesaplamalıdır. (Bauman, 2006, 128)

Bauman 2007-2017 arasında; İstikrarsız Bir Dünyada Ahlak (2006), Hayatı Tüketmek (2007), Tüketicilerin Dünyasında Etiğin Şansı Var mı? (2008), Yaşam Sanatı (2008), Ödünç Alınan Zamanda Yaşamak: Citlali Rovirosa-Madrado ile Sohbetler (2009), Bağlamlarda yaşam: Arkamızda ne olduğu ve önümüzde ne olduğu hakkında konuşmalar (2009), Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup (2010), İkincil Hasar: Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlikler (2011), Akışkan Modern Bir Dünyada Kültür (2011), Bu Bir Günlük Değil (2012), Akışkan Gözetim (2012), Ahlaki Körlük: Akışkan Modernitede Hassasiyet Kaybı (2013), Tanrı ve İnsan (2013), Sosyoloji ne işe yarar? (2013), Bir Azınlığın Zenginliği Hepimizin Yararına mı? (2013), Kriz Durumu (2014), Kendilik Uygulamaları (2015), Akışkan Modern Bir Dünyada Yönetim (2015), Dünya ve Kendimiz Üzerine (2015), Akışkan Kötülük (2016), Babil (2016), Kapımızdaki Yabancılar (2016), Doğan Akışkanlık (2017), Vertraute Unvertraut Makinesi (2017), Bir Kriz Günlüğü'nü (2017) yazmıştır. Bu kitapların da odağında "akışkanlık" kavramı vardır.

Retrotopia'da "2017'deki vefatından hemen önce tamamlayabildiği bu son çalışmasında, yaşamı boyunca ilgilendiği pek çok konuyu bir arada tartışıyor: eşitsizlik, toplumsal değişim, teknik ve teknoloji, iletişim çağı ve sosyal medya, parçalanma, geçmiş ve gelecek, ütopya ve distopya..." (Bauman, 2018, 164) İnsanların mutluluğunun gelecekteki ideal durumu ilk Thomas More'un "Ütopya" isimli eserinde anlatılmıştı. Mutluluğun sabit bir yere, bir karaya, bir adaya, bir yere bağlı olduğu bir durumda- elde edebileceği fikrine olan inancımızı çoktan yitirdik. Ütopya, bilge ve iyiliksever bir hükümdarın yönetimindeki egemen devlettir. Ancak her türden ütopyaya olan inancımızı yitirmiş olsak da, bu vizyonu bu kadar çekici kılan insani özlem hala ölmemiştir. Bunun yerine bugün geleceğe değil geçmişe, yaratılacak bir geleceğe değil, retrotopya diyebileceğimiz terk edilmiş ve ölümsüz bir geçmişe odaklanan bir vizyon olarak yeniden ortaya

çıkılmaktadır. Retrotopyanın ortaya çıkışı, çağdaş akışkan-modern dünyamızın tanımlayıcı bir özelliği olan güç ve siyaset arasındaki derinleşen uçurumla iç içe geçmiştir. Ütopya düşünüyü gerçekleştirmek bir zamanlar bölgesel egemen devletlerin eline verilmişti. Derinleşen bu uçurumda ulus-devletleri vaatlerini yerine getiremez hale getirerek, geleceğin insanlık durumunu iyileştireceği fikrine dair yaygın bir hayal kırıklığına ve ulus-devletlerin bunu gerçekleştirebileceklerine dair bir güvensizliğe yol açtı. Ütopik ruha uygun olarak retrotopya, dürtüsünü mevcut insanlık durumunun başarısızlıklarını düzeltme dürtüsünden alır. Geçmişin başarısız ve unutulmuş potansiyellerini dirilterek bunu yapar. Geçmişin hayali yönleri, gerçek ya da varsayılan, daha iyi bir dünya için yol haritasının çizilmesinde bugün ana mihenk taşları olarak hizmet ederler. Geleceğin alternatif bir toplumu inşa etme fikrine olan tüm inancını yitiren pek çok kişi bunun yerine geçmişin gömülü ama henüz ölmemiş büyük fikirlerine dönmektedir. (Bauman, 2017, 153) Son eseri Retrotopia’da Bauman, artık ufuk noktası pastoral bir gelecekte değil, idealize edilmiş geçmişte olan toplumsal retrotopyaların yayılmasından bahsetmektedir. Neoliberalizm tarafından parçalanmış, dayanışma kaybının, özgürleşmenin ve bireyin bağlanma eksikliğinin ilerlediği bir dünyada geçmişin başkalaşımı ve süreklilik özlemi ile karakterize edilir. Retrotopyalar kayıp, çalınmış, ölmeyen geçmişe duyulan özlemlerle beslenir. Bu özleme hiper-küreselleşen dünyada şiddetteki keskin artışın ana neden olduğunun altını çizmektedir. Liberal seçkinlerin talep ettiği gibi, insanlar artık özgürlük kazanımlarının bedelini güvenliği kaybederek ödemeye istekli değillerdir.

4. SONUÇ

Bauman’a göre sosyolojinin alması gereken biçim hakkında şu anda ne söylenirse söylenir, bizim bildiğimiz şekliyle sosyoloji, bu isim verildiğinden beri doğanın tekrar keşfedilmesi gibidir. “Doğa” kültürel bir kavramdır. İnsanın yerinden edilemez bileşenini temsil eder. İnsan iradesine meydan okuyan ve insan eylemine aşılmaz sınırlar koyan deneyimdir. Bu nedenle doğa, özgürlük dürtüsünün bir yan ürünüdür. Ancak insanlar, durumlarını yaşadıklarından farklı kılmak için bilinçli olarak yola çıktıklarında, doğaya ihtiyaç duyarlar mı? Doğa, karşılaştıkları direnişi çağrıştıran bir isimdir. Bu anlamda doğa, bir kavram olarak, bir rutini ve alışlagelmiş aşan insan pratiğinin ürünü ve henüz-olmayan-ama-olması gereken şeyin bir görüntüsünün rehberliğinde keşfedilmemiş sular gibidir. Özgürlüksüzlük alanı, doğanın tek değişmez anlamıdır. Konseptte dayalı insan deneyimi diğer tüm

özellikler bir veya birden fazla kez, doğrudan veriliden çıkarılmıştır. Teorik bakmanın/ işlemenin sonuçları olarak temel deneyim, sebep-sonuç ilişkilerinden ortaya çıkmaktadır. Örneğin doğa, kültürün karşıtıdır, çünkü kültür insan yaratıcılığının ve tasarımının alanıdır. Doğa insanlık dışıdır, “insan olmak” ölçüsünde hedefler ve ideal standartlar belirlemeyi içerir. İhsan ettiği sürece doğa anlamsızdır. Anlamlar bir irade eylemi ve özgürlüğün oluşumudur. Şimdiye kadar özgürlük kararlılığı geride bırakmaktan ibaret olduğu için doğa belirlenir. (Bauman, 1976, 1)

Eleştirel Bir Sosyolojiye Doğru’da Bauman, bilimi üç ana başlıkta incelemiştir. İlk bölümde Özgürlüksüzlük Bilimi (İkinci doğa tanımlanması, doğanın tanrılaştırılması, ikinci doğa ve sağduyu) işlenmiştir. İkinci bölüm Sosyolojinin Eleştirisi başlığını taşımaktadır. (Husserl devrimi, varoluşçu restorasyon, ikinci doğanın haklı çıkması) Son bölüm olan Özgürlüksüzlüğün Eleştirisi tartışılmaktadır. (Teknik ve özgürleştirici neden, tarihsel olarak görülen ikinci doğa, eleştirel sosyoloji bir bilim olabilir mi, doğruluk ve doğrulama) Sosyoloji, kuşaklar boyunca toplumun büyük bir bölümü tarafından “doğa-benzeri” karakterine ilişkin varsayımını sağduyuyla paylaştı ve sonuç olarak özgürlüksüzlüğün bilimi olarak gelişmiştir. (Bauman, 1976, 64) Eleştirel sosyoloji, nesnellik adına kendisini sağduyudan kurtarmaya çalışır. Sırasıyla bilgi kaynakları ve gerçeğin nihai ölçüsü olarak günlük rutinleri inceler. Doldurulmamış insan potansiyeli durumunda vazgeçilmez olan bu niyetle, insan meşru bir çalışma nesnesi olarak görülür. “Doğruluk-süreci” kavramı, eleştirel sosyolojinin bu çok önemli soruya yanıtıdır. Potansiyellik, alternatif, gelecek, umut tüm bunlar Bloch’a göre tanımlayıcı kategorilerdir. İnsan gerçekliği ve sosyoloji için metodolojik kurallar değildir. Özgürleşmeye olan ilgisi Heidegger’in hermenötige duyduğu ilgiyle aynı kaygıdan kaynaklanır. Bu ise nesnel bir bilim inşa etmek yerine, insan varoluşunun aydınlatılması içindir. Gadamer gibi Bloch’un da peşinde olduğu varoluşun, açıklanması ve anlamlandırılması gerekmektedir. Özgürleştirici bir bilim için katı ve hızlı metodolojik kurallar arayan bir sosyolog, okumaktan hüsrana uğramaya mahkûmdur. (Bauman, 1976, 92)

Şimdiye kadar ele alınan diğer tüm fikirler, sosyologlara pratik bir öğüt vermeyi amaçlamaktadır. Bunu yapmak için, özgürleştirici bilginin doğrulanmasının gerektiği bilincidir. Eğer akla gelebilecek her şey sosyal bilimcilerin işidir dersek bilginin ulaşılabilir olarak kabul edilmesi için, bilim yapan tarafından ve içeriden tüm aşamalarında gerçekleştirilebilecek şekilde yorumlanmalıdır. Bilgi ve sosyal gerçekliğin yorumlanması işi klasik sosyoloji paradigmalarına göre çok farklı

şekillerde yapılmıştır. Doğruluğundan tam olarak emin olunan türden ilim arayanlar, biri onu formüle ettiği anda, bu tür belirsiz buluşsal yönergelerden çok az rahatlık elde edecektir. Özgürlük, belirsizlik anlamına geldiği kadar kesinlikle teslimiyet demektir. Bunu bilimde elde edebilen insanın önce umut eden kişi olması gerekir.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Audi, R. (1999), The Cambridge Dictionary of Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press.

Bauman, Z. (1996), Alone Again - Ethics After Certainty. London: Demos.

Bauman, Z. (2000), Beilharz, Peter. The Bauman Reader. Oxford: Blackwell Publishers.

Bauman, Z. (1972), Between Class and Elite: The Evolution of the British Labour Movement. A Sociological Study. Manchester: Manchester University Press.

Bauman, Z. (1962), Chodak, S. Strojnowski, J. and Banaszkiwicz J. Systemy partyjne współczesnego kapitalizmu.

Bauman, Z. (1995), Ciało i przemoc w obliczu ponowoczesności. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

Bauman, Z. (2003), City of Fears, City of Hopes. London: Goldsmiths College.

Bauman, Z, (2001), Community: Seeking Safety in an Insecure World. Cambridge: Polity.

Bauman, Z, (1994), Dwa szkice o moralności ponowoczesnej, Warszawa: IK.

Bauman, Z, (2004), Europe: An Unfinished Adventure. Cambridge: Polity. 2004.

Bauman, Z, (1988), Freedom. Philadelphia: Open University Press. 1988.

Bauman, Z, (1972), Globalization: The Human Consequences. New York: Columbia University Press. 1998.

Bauman, Z, (1978), Hermeneutics and Social Science: Approaches to Understanding. London: Hutchinson. 1978.

Bauman, Z, (1963), Idee, ideały, ideologie, Warszawa: Iskry. 1963.

Bauman, Z, (2004), Identity: Conversations with Benedetto Vecchi. Cambridge: Polity.

Bauman, Z, (1999), In Search of Politics. Cambridge Polity Press. 1999.

Bauman, Z, (1992), Intimations of Postmodernity. London, New York: Routhledge. 1992.

Bauman, Z, (1960), Kariera: Cztery szkice socjologiczne. Warszawa: Iskry. 1960.

Bauman, Z, (1960), Klasa - ruch - elita: Studium socjologiczne dziejów angielskiego ruchu robotniczego. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 1960.

Bauman, Z, (1997), Kubicki, Roman. Zeidler-Janiszewska, Anna. Humanista w ponowoczesnym świecie - rozmowy o sztuce życia, nauce, życiu sztuki i innych sprawach. Warszawa: Zysk i S-ka. 1997.

Bauman, Z, (1966), Kultura i Społeczeństwo. Preliminaria, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 1966.

Bauman, Z, (1987), Legislators and Interpreters: On Modernity, Post-Modernity, Intellectuals. Ithaca. NY: Cornell University Press. 1987.

Bauman, Z, (1995), Life in Fragments: Essays in Postmodern Morality. Cambridge, MA: Basil Blackwell. 1995.

Bauman, Z, (2006),. Liquid Fear. Cambridge: Polity. 2006.

Bauman, Z, (2005), Liquid Life. Cambridge: Polity. 2005.

Bauman, Z, (2003), Liquid Love: On the Frailty of Human Bonds, Cambridge: Polity. 2003

Bauman, Z, (2000),. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press. 2000.

Bauman, Z, (2006), Liquid Times: Living in an Age of Uncertainty. Cambridge: Polity. 2006.

Bauman, Z, (1982), Memories of Class: The Pre-History and After-Life of Class. London/ Boston: Routledge & Kegan Paul. 1982.

Bauman, Z, (2007), Modernite ve Holocaust. Çev. Süha Sertabiboğlu. İstanbul: Versus Kitap. 2007.

Bauman, Z, (1991), Modernity and Ambivalence. Ithaca, NY: Cornell University Pres. 1991.

Bauman, Z, (1989), Modernity and the Holocaust. Ithaca, NY: Cornell University Press 1989.

Bauman, Z, (2020), Modernlik ve Müphemlik. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2020.

Bauman, Z, (1992), Mortality, Immortality and Other Life Strategies. Cambridge: Polity. 1992.

Bauman, Z, (1990), *Paradoxes of Assimilation*. New Brunswick: Transaction Publishers. 1990.

Bauman, Z, (1993), *Postmodern Ethics*. Cambridge, MA: Basil Blackwell. 1993.

Bauman, Z, (1997), *Postmodernity and its Discontents*. New York: New York University Press. 1997.

Bauman, Z, (2017). *Retrotopia*. Cambridge: Polity. 2017.

Bauman, Z, (2018), *Retrotopya*, Çev. Ali Karatay, İstanbul: Sel Yayıncılık. 2018.

Bauman, Z, (1976), *Socialism: The Active Utopia*. New York: Holmes and Meier Publishers. 1976.

Bauman, Z, (2002), *Society Under Siege*. Cambridge: Polity. 2002.

Bauman, Z, (1959), *Socjalizm brytyjski: Źródła, filozofia, doktryna polityczna*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 1959.

Bauman, Z, (1964), *Socjologia na co dzień*. Warszawa: Iskry. 1964.

Bauman, Z, (1962), *Spoleczeństwo, w którym żyjemy*. Varşova: Książka i Wiedza. 1962.

Bauman, Z, (1985), *Stalin and the Peasant Revolution: A Case Study in the Dialectics of Master and Slave*. Leeds: University of Leeds Department of Sociology. 1985.

Bauman, Z, (2017), *Szkice z teorii kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar. 2017.

Bauman, Z, (2013), *Tester, Keith. Conversations with Zygmunt Bauman*. London: John Wiley & Sons. 2013.

Bauman, Z, (2001), *Tester, Keith. Conversations with Zygmunt Bauman*. Cambridge: Polity. 2001.

- Bauman, Z, (2001), *The Individualized Society*. Cambridge: Polity. 2001.
- Bauman, Z, (1990), *Thinking Sociologically. An Introduction for Everyone*. Cambridge, MA: Basil Blackwell. 1990.
- Bauman, Z, (1976), *Towards a Critical Sociology: An Essay on Common-Sense and Emancipation*. London: Routledge & Kegan Paul. 1976.
- Bauman, Z, (2004), *Wasted Lives. Modernity and its Outcasts*. Cambridge: Polity. 2004.
- Bauman, Z, (1965), *Wizje ludzkiego świata. Studia nad społeczną genezą i funkcją socjologii*. Warszawa: Książka i Wiedza. 1965.
- Bauman, Z, (1998), *Work, Consumerism and the New Poor*. Philadelphia: Open University Press. 1998.
- Bauman, Z, (1960), *Z dziejów demokratycznego ideału*. Warszawa: Iskry. 1960.
- Bauman, Z, (1961), *Z zagadnień współczesnej socjologii amerykańskiej*. Warszawa: Książka i Wiedza. 1961.
- Bauman, Z, (1957), *Zagadnienia centralizmu demokratycznego w pracach Lenina*. Warszawa: Książka i Wiedza. 1957.
- Bauman, Z, (1964), *Zarys marksistowskiej teorii społeczeństwa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 1964.
- Bauman, Z, (1962), *Zarys socjologii. Zagadnienia i pojęcia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. 1962.
- Bauman, Z, (2021), *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. Çev. Bülent Peker ve Ümit Altuğ, İstanbul: İletişim Yayınları. 2021.
- Brzeziński, D, (1968), "Myśl społeczna Zygmunta Baumana Przed Marcem 1968: Od 'mechanistycznej' O 'aktywistycznej' Wersji Marksizmu". *Politeja* 11-6 (32). <https://doi.org/10.12797/Politeja.11.2014.32.10>. 2014.

Freud, S, (2014),. Civilization and Its Discontents, London: Penguin Books, 2014.

Giroux, H. A, (2003), “Utopian thinking under the sign of neoliberalism: Towards a critical pedagogy of educated hope”. Democracy & Nature. Routledge. 9 (1). 2003.

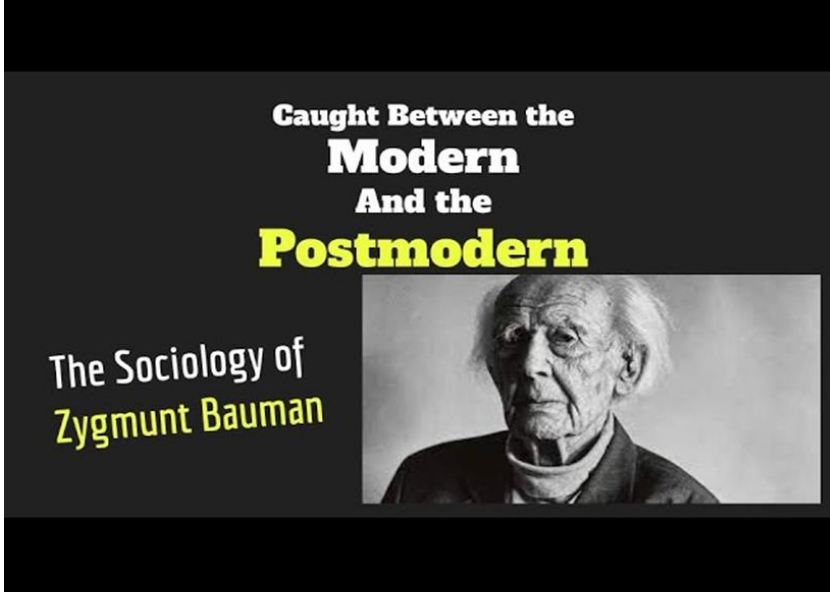
Lewis, M. D., (1962), “One hundred million Frenchmen: The assimilation theory in French colonial policy”. Comparative Studies in Society and History. 4.(2). 1962.

Postone, M, (1992), “Review of Modernity and the Holocaust”. American Journal of Sociology. 97 (5). 1992.

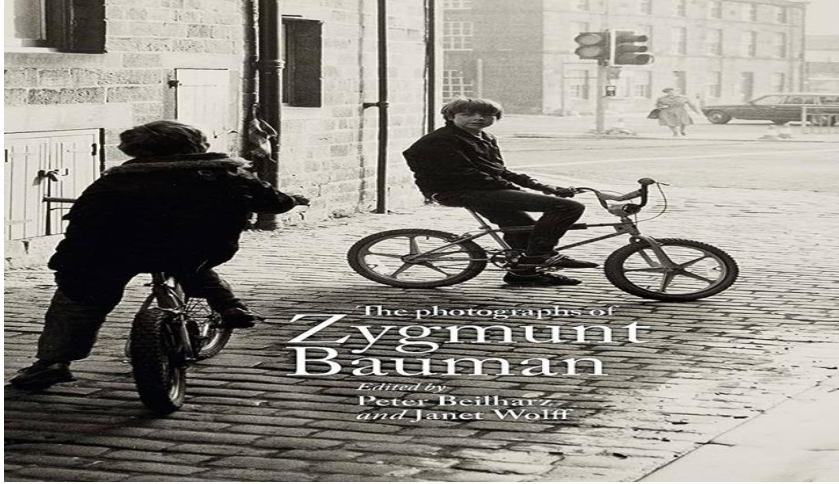
Richards, E., (1974), “Review of Between Class and Elite: The Evolution of the British Labour Movement. A Sociological Study,” by Z. Bauman. Labour History, 27. 1974. <https://doi.org/10.2307/27508151>.

Wickham, G, (1991), “Book Reviews: Modernity and the Holocaust: Zygmunt Bauman”. The Australian and New Zealand Journal of Sociology. 27 (3). 1991.

EKLER

Kaynak: Modernizm ve Postmodernizm Arasında Kalan Bauman, <https://i.ytimg.com/vi/MIPnezRPCt8/sddefault.jpg> E.T. 05/09/2023.

Kaynak: Bauman, Çocukluk günlerinde https://m.media-amazon.com/images/I/81m2UsGrAvL._AC_UF1000,1000_QL80_.jpg E.T. 05/09/2023

Kaynak: The Secret of Happiness by Zygmunt Bauman, Famous Philosopher of Our Time, <https://ceotudent.com/wp-content/uploads/2021/07/h4617o.jpg> E.T. 05/09/2023.